

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

LXV.

A r. kath. hittérítési alap (fundus convertitarum) rendeltetése és története.

Azon különféle módok és eszközök közt, melyekkel a mult században, annak két utolsó évtizedéig a más vallásuak s köztük kivált az unitáriusok a r. kath. hitre térítették, egyik volt a hittérítési alap. Története ime ez.

A katholicismus leggyülöltebb ellenfele, az unitarismus fészke, akkor Kolozsvárat volt, ezért a legerősebb támadást e város unitáriusaira tette. Itt született meg a hittérítés eszméje, buzgó r. katolikusok áldozatai által gyorsan megvalósult s aratását a lelkek közt sikerrel kezdette meg. Boér Imre, ottani r. kath. plébánus és a Convertiták háza administratora 1777. febr. 13. a kir. kormányzóhoz és egyházügyi bizottsághoz tett jelentésében így adja elé e ház történetét, a mi az országos Convertita-alapnak is kezdete volt.

„Ezen Convertiták alapítása 1768. kezdődött — ugymond ő — mikor gr. Batthyány József, később Magyarország primása, Kolozsvárat levő 20 áttért fiu és lány tartására tett alapítványát a magyarhoni Teréz-árvaházhoz tette át; ez alkalomból nyugalm. erd. udv. kancell. tanácsos Bándi Ferencz 3000 m. frtot hagyott végrendeletében 3 áttért fiu és leány tartása végett. 1769. jan. 1. Cserei Farkas udv. kancelláriai tanácsos indítására szintén nyugalm. ottani tanácsos Benők Mihály életéig tartólag 6 áttért nemes ifjunak és 6 lánynak 600 r. frtot hagyott, mig ilyek találatnak. Későbbi végrendeletében ugyanerre, halála utánra 15,000 r. frtot hagyott, a mi, hogy hová s miként adatott ki kölcsön, Cserei tanácsos nem adta értésére. Gr. Csáky Kata is 100 r. frtot hagyott ily célra egy áttért fiunak és leánynak.

„Ezek számára ház vásárlás végett adott a mostani primás 500 r. frtot, Benők udv. tanácsos szintén annyit, a melyben ezek 1776. nov. 6-ig laktak. Később a templomnál kevéssel távolabb levő árvaházhoz költöztek, mely az akadémiái templommal átellenben van, s a b. Henter Dávid özvegyeé volt. A jelentő megakarta venni a mellette levő eladó házat, kérte a város közbenjárását, hogy ne adja azt az előbbi vevőnek, de a Convertiták házának engedje át. Jelentette azt is, hogy a meglevő tőkék kamataiból a 10 áttért fiu és 7 leány tartására, ruházatára, fűtésre stb. egyenként 50 frt kell. Ebből a tanító és gazdasszony részére levonatik: az elsőnek 60, az utolsóinak 40 frt. A gyermekek eleinte latinra tanítottak, lassanként a nyilvános iskolába juthatásra képesítették, elannyira, hogy a Seminariumba

és Convictusba is bevétethettek. Tanultak szépen írni, számvetést, német nyelvet. A leányok szegény sorsukhoz illő nevelésben részesültek s megtanultak írni, olvasni, a nemesebb keresztény erkölcsökhöz hozzá szoktattak, hogy később a nemesek és mágnások házaikhoz szolgálatba adathassanak.“

A kolozsvári példát a kormány általánosította, kiterjesztve a hitterítést az egész országra. A polgári és egyházi hatóságok és testületek, úgy az összes r. kath. papság missiója hálóként szövődött át meg át a hazán, melybe lassanként igen nagy szám került bele szegénység, aggság, betegség, s más testi vagy lelki fogyatkozás, gyakran nagyraevágás következében.

1774. júl. 2. a felség 3000 r. frtot rendelt évenként kiutalványoztatni az erdélyi kamarai pénztárból szegény Convertiták s kath. kamarai hivatalnokok gyermekei közt azon évi junius 22-től kezdve. A kormányzék ezt országszerte kihirdette, meghagyatott, hogy az egyházügyi bizottság s az alárendelt hatóságok készítsenek kimutatást az áttértekről; tegyék ki azok életkorát, nevét, nemét, hogy az érdemesek ajánlathassanak a felségnek, ¹⁾ A kihirdetés aug. 25. történt meg. Nov. 10-ki kir. leirat az egyházügyi bizottság szervezését rendelte, a kir. fő kormányzék 1775. jun. 21. ülésében elnökül ajánlta kincstárnok gr. Bethlen Miklóst, ülnökül gr. Kemény Farkas, gr. Teleki Károly, kincstári tanácsosokat, titkárul br. Miske Józsefet, egy fogalmazót, registratorot, két irnokot. Registrator Vitalis Ferencz áttért lett. Kimondatott, hogy a bizottság a kir. fő kormányzékétől külön ülésben tanácskozzék, jegyzőkönyvet vigyen, külön levéltára és hivatalos pecsége legyen. E gyűlésből rendeletet bocsátott ki a kolozsvári Convictus és Seminarium s a sz.-udvarhelyi, k.-fehérvári, m.-vásárhelyi Seminariumok Regenseihez, hogy azok egyenlő sorsuak közt áttérteknek adják az alapítványi helyeket. A fiskális Directornak meghagyatott, hogy a kik az áttérteket előbbi vallásukra visszacsábítják, fiscalis actio alá vesse, s az eredményről az egyházügyi bizottságot koronként értesitse. A nagy-szebeni Teréz-árvaház administratorának is meghagyatott, hogy a megállapított három érdemesb osztály közül másodikba az áttérteket vegyék fel, s az olyakat, kiknek egyik szülője r. katolikus, de visszatérítéstől félhetők, vagy szegények, szülők nem élnek egymással békében s megegyeztek azok katolikusává létében: azon megjegyzéssel, hogy mindhárom osztálybeliek közül a r. katolikusává lettek gyermekei legelől tételesen a fölvételi sorrendben; két ágy véletlen esetre tartassék fenn, egy családból egynél, legfeljebb kettőnél több föl ne vétessék, hacsak rendkívüli okok nem ajánlják.

1775. jun 25-én a kir. fő kormányzék iktatóhivatala fölküldi az 1774. aug. 3-ki kincstári átirat s aug. 25-ki 6933. f. k. sz. alatt kibocsátott körrendelet következtében a hatóságoktól s Continua Tábláktól beküldött kimutatásokat az ott átalloktokról. Némelyek nem tevén eleget a béküldés iránti rendeletnek, márcz. 6. ujra meghagyatott a

¹⁾ 6933. 774. kir. főkormsz. sz. aug. 3-ról.

beküldés, és pedig a következő Continua Tábláknak: Alsó-Fehér,- Küküllő,- Torda,- Kolozs-, B.-Szolnok,- K.-Szolnok- és Hunyadme- gyeieknek, Udvarhelyszék, Háromszék, Csik-, Marosszék, Bardoczszékek- nek, Brassó, Besztercze, Nagysink, Kolozsvár, Abrudbánya, Szamos- ujjvár, Hátszeg városok tanácsainak május 18-án harmadszor: Kü- küllő,- Torda,- Kolozsmegyéknek és Csikszék Continua Tablájának.

A kir. kincstárnál a 3000 frt. kiosztására bizottság ala- kult, elnöke: gr. Bánffy, ülnökök: Beyschlag Ignác, Winkler, Wer- ner, tanácsosok, Fichtel Honorius számvevő, b. Bálint János jegyző. A bizottság tárgyalván márcz. 14-én az első kir. leiratot, abban álla- podott meg, 1.) a ki egyszer kapott az áttérési alapból, kapjon több- ször is s rá új osztáskor legyen tekintet, 2.) a mértékre nézve el- vül kimondták, hogy a segély ne legyen igen csekély, a méltóbbak kap- ják, mert a felség célja így éretik el. A legérdemesebbek első hely- re teendők s ilyenek először: a szegény áttérők, másodsor a szegény tisztviselők gyermekei. De azok között is van sze- gényebb kamarai, vagy épen fizetésnélküli tisztviselő s van hivatal- nélküli folyamodó; a szegény tisztviselők, árvák vagy kamarai és provin- cialista hivatalnoktól származottak közt első helyre teendők az ár- vák, azután a kamarai hivatalnokokéi, végre a provincialista hiva- talnokok és nem hivatalnokok gyermekei, a szegénységi és más vi- szonyok egyenlősége esetét véve föl. Társadalmi állás tekintetében elvül mondatott ki, hogy egy alsóbb sorsunak [parasztnak, cigánynak] adassék 10 frt. gyermekének 5 frt, nemesnek 20 frt, gyermekének 10 frt. Ez összeg a szegénységi s más viszonyok szerint növelhető is. A tisztviselők fiainál gond legyen arra, hogy az adomány nevelteté- sükre fordíttassék. Aug. 1. ülésében a bizottság ajánlatba hozta, hogy a tisztökben hiányosan eljáró Continua Táblák helyett a bejelentése- ket a felek tegyék a r. kath. papokhoz s azok terjeszszék fel az ál- taluk szerkesztendő jegyzékeket az egyházügyi bizottsághoz, a meg- küldött Táblázat alakjában, ¹⁾ körülményes jelentés mellett. Szept. 21-ki udv. rendeletben meghagyatott, hogy a kiválasztást tegye az egyházügyi bizottság, a 3000 frtot kezelje a kincstár saját organumai által s a hozzá küldött főjegyzéket küldje fel a bécsi köz udvari kamarához és az erd. udv. kancelláriához. A r. kath. papok küldjék be kimutatásaikat év elején, a püspök e határozatokat hirdesse ki saját hatáskörében, a kincstár a mi kérvények nála vannak, küldje át az egyházügyi bizottságnak. E rendelete a kormányzéseknek kelt 1775. oct. 12. ²⁾

1777-ben decz. 31. kelt kir. leiratban ³⁾ meghatározatott, hogy az egyházügyi bizottság külön ülésekben tanácskozzék, minden héten tartson

¹⁾ Consignatio Convertitarum in ambitu parochiae Catho- licae Oppidi [pagi] T. reperibilium.

Nomen.	Conditio.	Aetas.	Cum vel sine conjuge.	Habet proles alendos	Reflexio.
--------	-----------	--------	--------------------------	-------------------------	-----------

²⁾ 233. kir. főkörm. sz. alatt.

³⁾ Látható 235. 778. kir. főkörm. sz. alatt.

legalább egy ülést, munkájában legyen alárendelve nem a kir. főkormányzásnak, de a kormányzónak, jegyzőkönyvét ülés után azonnal terjeszse fel, rendeleteit bocsássa ki a főkormányzás nevében a kormányzó, kancellár és egy titkár aláírása alatt; ha a kormányzó nézete különböz a bizottságétól, terjeszse a felség elé tudósítással; a mit a bizottság rendel, a főtisztek teljesíteni tartoznak, levéltára tartassék külön, elnöke ezentul legyen ne gr. Bethlen Miklós, de Kolonits püspök, alelnök a tartományi kancellár gr. Teleki Károly, tanácsosok gr. Kemény Farkas, gr. Haller Antal, kincstári tanácsos Felszegi, registrator Vitalis, irnokok: Simény és Nagy.

1778. márcz. 18-ki udv. rendeletben kimondatott, hogy azon okból mert a Continua Táblákhoz kérvényeiket jókor beadó szegényeknek nehéz néha egész évig várni: tanácskozzék az egyházügyi bizottság a kir. kincstárral az iránt, nem lenne-e lehetséges minden vármegyének egy hozzávetőleges összeget előre kijelölni, hogy az elhagyatott sorsu kérőknek hamarabb lehessen segíteni, s mikor év vége felé a jegyzékeket felküldik, az így eleve kiadott kisebb segélyek a nagyobbaktól, a miket nemeseznek vagy tisztviselőknak adtak, megkülönböztethetők legyenek. Kimondtta Ő felsége, ¹⁾ hogy a felsegitettek igyekezzenek ugyan sorsuk másképen biztosítására is, mert kivált nagyobb segély csak egyszer mindenkorra adható; mindazáltal a kik vagy testi erejük megfogyatkozása, vagy más enyhítő körülmény miatt arra erősen rá szorultak, s élelmökről máskép gondoskodni nem képesek, ha ezt a Continua Táblák és papok bizonyítványaival igazolják, segélyben több éven át is részesíthetők.

1778. jan. 10-én a felség sürgette a kir. főkormányzásék jelenését a kincstár azon kívánsága tárgyában, hogy 1000 frt hagyassék nála a szegény sorsu kisebb hivatalnokok és gyermekeik fölsegítésére. A kir. főkorm. megírta jul 17. hogy azon tisztviselők özvegyei kapnak némi nyugdíjt s kevesebben vannak oly szükölködők, mint a provinciálisták közt, a kir. főkormányzásék és egyházügyi bizottság mint eddig, azután is gondoskodjék róluk, hagyja ugy a felség a 3000 frt kiosztása dolgát, mint eddig volt.

A felség, a mint a sept. 23. kelt udv. rendeletből kiderül, a kiosztást az 1775. évi sept. 21-ki alapelvek szerint hagyta meg továbbra is, a minek következtében a kir. kincstár oct. 13. 1038. 1778. fkorm. számú irat bizonyítása szerint e bizottságba Fichtel tanácsost nevezte ki.

1780 octob. 11-én a kir. kincstári fizető hivatal kimutatást küldött fel az 1774—1775 években kiosztott, de föl nem vett összegekről, a mik együtt 408 frtot tettek s osztalékuk föl vételére az illetők felkérettek. Másodizben 1775. jun. 23-tól 1780. jun. 22-ig mutatattott ki a föl nem vett összegek mennyisége, harmadszor 1781. 745 kir. fkorm. rendelet szerint 23 egyének ismét ki volt osztva 388 frt, a mi ez időhatárig szintén nem vétetett föl; megintettek tehát a Continua Táblák és Tanácsok utján az illetők a 15 nap alatt felvételre, különben kiszabott osztalékuk nem fogván többé kifizettetni.

¹⁾ 297. 1778. k. főkorm. sz. alatt,

A térítés ügye oly komoly jelleget öltött s anynyira állandónak ígérkezett, hogy a kiosztó bizottság szükségesnek látta a szerzett tapasztalatok nyomán új alapszabálytervet dolgozni s annak felsőbb helyen elfogadtatását kieszközölni. A következő pontokat hozta javaslatba a felség előtt, hogy azok a károlyfejérvári káptalan utján a papoknak és papi administratoroknak tudomására adassanak.

1. A már régen áttérteket: családokat s magán vagy közszolgálatban levőket ne terjesszék föl, hanemha kivételes okok vannak rá.

2. Kiosztásnál minden papi kerület azon elvet kövesse, hogy a segélyben az ujabban áttértek és családjaik részesüljenek.

3. A korábbi években e jótéteményben részesülteknek csak a legnagyobb szükség esetében adassék segély, hogy a király e kegyelme mindenkire kiterjedjen.

4. Ha meghal valamelyik, illetménye adassék árváinak vagy más szegényeknek.

5. Főtekintet legyen a szegény eladósodott családapákra.

6. Ujabban, másodszori ajánlás esetében az indokok fölfejtendők.

7. Egyik papság más kerületbeli áttérteket ne ajánljon a zavar elkerülhetése végett, s hogy valaki két helyről is ne kapjon jutalmat.

8. A Convertitákat kérdezzék ki: nem kaptak-e már valahonnan ily segélyt, a mit azok kötelesek megvallani.

9. Az eddigi jegyzékekhez csatoltassék egy rovat, annak kitüntetésére: vajjon munkájok által vagy másképen nem képesek-e kenyeret megkeresni.

10. Segélyre méltó voltáról senkinek bizonyítvány nem adható, de az ilyeneket a papok évenként a káptalanhoz beküldendő jegyzékbe vegyék föl s így terjesszék felsőbb hatóság elé. Magán kérésre ezentul ily segély nem adatik, hacsak az illető helyi pap nem ajánlja.

11. A kiosztott segélyről készítsenek jegyzéket, melyben ki legyen fejezve: ki, mennyit kapott, s ezt a következő évi kimutatás fölterjesztésekor szintén csatolják hozzá, hogy lássék meg: ki, mennyiszer és mennyit kapott?

12. Az ily kimutatási jegyzéket igyekezzenek idejében fölterjesztetni, hogy a káptalan minden évben ápril végére felsőbb helyre juttathassa, mert azontul a jelentések el nem fogadtatnak. Ezen újabb segélykiosztási szabálytervezet 1779. oct. 9-én helybenhagyás végett a felséghez terjesztetvén föl: azon évi nov. 10-én¹⁾ kelt udv. rendelettel helybenhagyatott s foganatosítása az illetőknek azon hozzáadással hagyatott meg, hogy ő felsége reméli, hogy a bizottság figyelemmel lesz a felséghez folyamodókra, valamint a Szebenben más folyamadókkal egyforma hivatalban levőkre is, jövőben pedig a segélyt kérők jegyzékét csak egyszer, augusztus hónapban terjessze föl legfelsőbb helybenhagyás alá. Ezen legfelsőbb kegyelmesrendelet szerint három évre kiszabott 9000 frt két részre osztatott; 6384 frt a térítést eszközöző papok²⁾, 2616 frt a kérelmeikkel közvetlenül felsőbb

¹⁾ 1399. kir. főkormsz. szám alatt.

²⁾ Lásd hátrább a kimutatás végső, b. pontja alatt.

hatóságokhoz folyamodók közt rendeltetett kiosztatni, az elsőket a káptalan nyugtájára, az utóbbiakat az egyesekére. Ez az országban körlevél által kihirdtetett azon hozzáadással, hogy jövőben senkinek kérvénye el nem fogadtatik, hanem köteles azt az illető pap utján beadni.

Ez intézményt azonban a viszonyok nemsokára megszüntették. Ő felsége az Erdélyt illető nagymérvű kiadások tekintetéből ezen 3000 frtnak a kamarai alaphól további kifizetését 1781. febr. 1-én ¹⁾ kelt udvari rendeletnél fogva megszüntette. A bizottság márczius 23-ki feliratában kérte a felséget, hogy az még azon évi jun. 22-ig terjesztessék ki és tartassék fenn annál inkább, mivel sokakra nézve éppen ő felségeiktől tétettek utalványozások. De a bécsi közudvari kamara május 16-án kelt és a kir. főkormányzékhez intézett erd. udv. kancelláriai leirat szerint a felség azon legmagasb elhatározását tudatta vele, hogy ezen alap fizetéseit csak a most mult ápril végéig lehet teljesíteni, május 1-én pedig az egészen megszüntetendő lesz; a mit a kir. főkormányzék jun. 5-én azon felhívással tudatott az egyházügyi bizottsággal, hogy az ápril végéig teendő kiosztásokról jegyzékét mielőbb küldje fel. Ez felkérte a kir. kincstárt, hogy az 1780. jun. 22-től 1781. május 1-ig kiadásban levő 3000 frtról, valamint azokról is, a kik utalványozott összegeiket kezdettől mostanig ki nem vették, a kamarai fizető hivattal az illető jegyzékeket dolgoztassa ki és a kiosztás eszközlése végett juttassa hozzá; a mit az teljesítvén, a kir. főkormányzék mindkét jegyzéket a felséghez terjesztette, kérve az azokban levő összegek utalványoztatását. A felség 1781. october 31-én kelt határozata által ezen 3000 frtnak 1780. jun. 22-től 1781. ápril utolsójáig a felterjesztett jegyzékek szerinti kiosztásába beleegyezett, a kir. főkormányzék és kir. kincstár e kifizetéseket elintézték s így ez ügyben az utolsó tény volt az azokkal elszámolás, a kik kezdettől fogva nem vették ki utalványozott összegeiket.

A kir. kincstári fizető hivatal 1782. jul. 23-án küldötte fel az ezekről készült jegyzéket; e szerint az 1774. jun. 22-től 1781. ápril utolsójáig kiutalva volt segélyösszegeiket fel nem vevők illetősége együtt 203 frtot tett, a mit az egyházügyi bizottság arra érdemes más egyéneknek rendelt kiosztatni.²⁾ Az erről készült jegyzék sept. 18-án tudásul és az illetőknek kiszolgáltatás végett a kir. kincstárnak megküldetett, s így a Convertiták alapja végkép megszűnván, megszűnt az ez uton való rendszeres és hivatalos áttérítés is.³⁾

A mint az előadottakból kitűnik, eleinte minden áttérőnek joga volt — igazolva az áttérést — az országszerte kihirdetett javadalomért személyesen folyamodni: a felséghez, a kir. főkormányzékhez, az

¹⁾ Látható 190—781 k. főkorm.szám alatt.

²⁾ Ezek voltak: Dévai Antalnak 15 frt. Brussin Teréznek 20 frt, Eperjesi Krisztinának 50 frt, Siményi Lászlónak 15 frt. Hamerlin Máriának 13 frt, Katonai Katának 30 frt, Vitalis Ferencznek 10 frt, Hubahel Venczelnek 10 frt, Triell Ferencznek 10 frt, együtt 203 frtot.

³⁾ Látható 7124—1782. k. főkormsz. alatt.

az egyházügyi bizottsághoz, a károlyfejérvári káptalanhoz, a politikai hatóságokhoz: megyékhez, tanácsokhoz, Continua Táblákhoz, a r. katólikus esperesekhez és minden kath. paphoz vagy adminisztratorhoz. A missionariusok s jezsuiták pedig házról-házra mentek el az emberekhez, a hol hajlamot, szegénységet, testi fogyatkozást és lelki megtörtséget stb. vettek észre s őket áttéríteni minden módon igyekeztek. Az esperesekhez és papokhoz, missionarius barátokhoz folyamodók nevei bejelentettek a káptalanhoz, mely azokat jegyzékbe foglalva, az egyházügyi bizottsághoz terjesztette fel; oda küldettek be a hatóságok jelentései is, mely azokat egy főjegyzékbe foglalta, s mikor anynyi volt beigtatva, hogy a 3000 forint kimerült az összeg kiutalása végett átirta a kir. kincstárhoz, megküldvén oda és az erdélyi udvari kancelláriához az áttértek és jutalmazandók főjegyzékét egy-egy példányban.

Ezerekre megy a különböző helyekre folyamodók száma, elősorolásuk sok időt és tért foglalna el, csak néhány jegyzék sommás adatait ismertetem meg, a mikből az áttérések mérve és jellege megismerhető.

I.) 1775., 1776., 1777-ben magán folyamodó volt 368, kik a jegyzékbe fölvétettek és 10-től 100 frtot tevő jutalomban részesítettek. Ezek közt volt 12 r. kath. pap, a ki a hozzátartozók illetményét egy öszszegben vette ki.

II.) Különböző évek alatt ¹⁾ 78 r. kath. pap által bejelentettek közül a következő unitárius falukban és városokban történtek nagy mérvű áttérések:

	nemes	nem-nemes	
7 { a. Szókefalván	12	40	
2 b. Szent-Demeteren	10	51	
3 { c. H.-Karácsonfalván	1	31	
	d. Korondon	2	22
4 { e. M.-Vásárhelyen	5	37	
	f. Káálban	1	3
5 { g. Várfalván	16	25	
	h. Abrudbányán	1	16 libertinus
	i. Verespatakon	1	9
6 k. S.-Szt.-Iványban	1	29	
7 l. Kolozsváratt	2	207	
5 m. Thordán	12	126	
8 n. Brassóban	102 polgár	15 paraszt	
3 o. Singfalván	6	75	
együtt: 172 nemes és polgár		686 <small>nem-nemes, libertinus és paraszt.</small>	

III.) Ezen évek időközében fel van jegyezve:

a. Áttért kamarai tisztviselő	4
b. Provincialis tisztviselő	3

¹⁾ 856—1779 kormányzéki számmal jelölve.

c. Különböző provincialisták	79 s köztük sok nemes
d. Szegény kamarai hivatalnokok árva leányai	3
e. Nem-árvák	14
f. Szegény provincialisták árvái	6
g. Nem-árvák	3

IV.) 1776-ban a hivatalos kimutalás¹⁾ 64. tételszáma alatt ugyanannyi jogosultnak részint személyére, részint másoknak kiosztás végett kiutaltatott 2995 frt.

Ajánlották a következő r. katolikus eklezsiák papjai és adminisztratorai: a szebeni, brassai, medgyesi, kolozsvári, vizaknai, magyar-régeni, szőkefalvi, maros-vásárhelyi, hatójkai, kis-sárosi, csapói, m.-bényei, tordai, alsó-járai, széki, zilahi, baczka-madarasi, gyergyó-szent-miklósi, alfalusi, kercesdi, rákosi, várfalvi, singfalvi, mészköi, f.-szent-mihályfalvi, zsombori, ugrai, besztercei, karácsonfalvi, kiskapusi, zsombori.

Ezek közül kiemelem a következő jellemző részleteket:

1. Magán kérésre 1—40 érdekelt fél kapott 10 frttól fel 40--50 forintig.

2. A Continua Táblák eljárását jellemzik a következő tények:

a) A küktüllői Continua Tábla ajánlott 16-ot, b) thordai 3-at, c) dobokai 2-öt, közép-szolnoki Tábla 1-et, maroszéki 1-et, csikgyergyói 2-öt, Aranyosszék 12-öt, Krasznamegye 5-öt.

A városi Tanácsok közül a) a szebeni tanács 5-öt, b) Ujgyház 49-et, c) Medgyes 1-et, d) Brassó 15-öt, e) Kőhalom Tanácsa 3-at, f) Kolozsváré 15-öt, ugyanaz ismét 8-at, g) Szászváros Tanácsa 1-et, h) Vajda-Hunyadé 2-öt, i) vizaknai Tanács 5-öt, k) abrudbányai 3-at, l) brassói harminczadi hivatal 1-et. Ugy látszik, kivált a Continua Táblák nem tartották hatáskörükbe tartozónak a tétitést, sőt, mint olyan, egy törvényhatóság sem igen rajongott mellette.

V.) Közlöm az 1777-ben áttérsi jutalomban részesültek hivatalos kimutatása ²⁾ néhány pontos adatát. Kiosztatott a 3000 forint együtt 123 tételszám alatt következőleg:

	r. frt.
1. A <u>singfalvi</u> r. kath. eklezsia adminisztratora Miháltz István számára, a ki többnyire a népből való Convertitáknak osztotta ki azt, kiutalványoztatott	100
2. Gál Simon, kis-kapusi adminisztratornak hasonlóknak kiosztás végett	95
3. Bocskor Ádám, segéd-adminisztratornak hasonlóknak kiosztás végett	130
4. Keménes István <u>szőkefalvi</u> papnak, hasonlóknak kiosztás végett	75
5. Székely Pál <u>abosfalvi</u> papnak, hasonlóknak kiosztás végett	100
6. Szolga Lőrincz zilahi papnak, hasonlóknak kiosztás végett	50

¹⁾ 855—1179. főkorm. sz. alatt.

²⁾ Látható 856—1779. fk. sz. alatt.

7. Bernád Mihály <u>várfalvi</u> administratornak, hasonlóknak kiosztás végett	r. frt. 70
8. Pataki Thádé <u>egrestői</u> administratornak, hasonlóknak kiosztás végett	50
9. Szegedi György <u>marosvásárhelyi</u> papnak, hasonlóknak kiosztás végett	80
A többi öszszeg az egyes folyamodóknak kérésére külön adatott ki, a kik a felséghez, az egyházügyi bizottsághoz, a kir. főkörmányszékhez vagy kir. kincstárhoz folyamodtak. Nevezetesen ezek közt:	
10. Bartha Györgynek és gyerekeinek a kir. főkörmányszék adott	50
11. Csonka Klárának kir. rendelettel utalványoztatott	80
20. Gyujtó István <u>80 éves unitárius</u> jobbagynak, a ki vak, süket és elgyöngült	10
29. Nagy László nemesnek	20
30. Györki Pál nemesnek	40
52. <u>Gálfalvi György unitáriusnak</u> , a ki pénztárnok volt és mindenéből kifogyott, 3 gyerekével	80
39. Dévai Antal kir. főkörm. irnoknak udvari rendelet folytán	100
57. <u>Bogdán János unitáriusnak</u> , a ki mint katona 21 évig szolgálta a felséget	15
63. Eperjesi Juliána nemes hajadonnak, a ki 15 éves	15
64. Sárpataki Zsigmond nemesnek	20
71. Cserei Mária nemes hölgynek	20
93. Makrai László nemesnek	30
94. <u>Orbók Ferencz unitárius áttértnek</u> , a ki az egyházi bizottságnál hűségesen szolgált	100
97. Nemes Bedőházi Sárának, kit áttéréseért testvérei elhagytak	30
99. Rápolti Mihály nemesnek, 6 gyermekével	30
100. Eperjesi Elek kir. dézmásnak és nemesnek	30

VI.) 1778-ból van egy kimutatás ¹⁾ [Specificatio] arról, mely törvényhatóságok és tanácsok s mely papságok hány áttértet jelentettek be a kir. egyházügyi bizottsághoz. Ime a részletek:

Törvényhatóságok s Táblák:

Fogarasi Districtualis Tábla	37	áttérőt
Conrad Dániel szerdahelyi székbiró	14	"
Szászvárosi Tanács	15	"
Beszterczei Tanács	10	"
Kővári Districtualis Tábla	1	"
B. Henter Ádám csikszéki főkirálybiró	4	"
V. Hunyadi Tanács	19	"
Krasznamegyei Distr. Tábla	23	"
Udvarhelyszéki " "	24	"
Közép-Szolnokmegyei Distr. Tábla	20	"
Tordamegyei " "	1	"
Küküllőmegyei " "	1	"
együtt: 169		"

¹⁾ Látható 892. 1778. kir. főkörm. sz. alatt.

Papok :

Tiszt.	Kis Verantius atya, segesvári administrator	142	áltérőt
"	Bernád Mihály missionarius és várfalvi administrator	39	"
"	Pater Falier Xav. Ferencz, kőhalmi administrator	16	"
"	Török Ferencz, az udvarhelyi ecclesia administratora	8	"
"	Lehmann József, a szebeni parochia administratora	64	"
"	László István, baróthi pap	8	"
"	Gáll Antal, miklósvári pap	20	"
"	Bogács Ferencz, abrudbányai pap	15	"
"	Nagy József, zalathnai pap	3	"
"	Lázár Gratián, kantai guardián	56	"
"	Pászoikin ¹⁾ Capistrán János, alvinczi administrator	30	"
	együtt:	401	"

VII. Az esperesti körök által ugyancsak 1778. septemb. 13. ²⁾ a károly-fejérvári káptalanhoz tett felterjesztésből kiemelem a következőket:

Tisztelendő Benkő Mihály kolozsvári plébános és esperes jelentett belső és külső városi áttért polgárt 235-öt, 2 nemest.

Tisztelendő Molnár Márton thordai esperes 22 nem-nemest, 74 nemest és agilist.

Ugyanaz jelentett Alsó-Járából 13 jobbágyot, 5 nemest és libertinust.

Tiszt. Béli János, brassói pap 122 kereskedő, szolga, szolgáló, napszámos, szegény mesterember, jövevény s koldus embert.

Tiszt. Mihálya István, singfalvi pap 33 libertinust, 1 jobbágyot, 1 cigányt, 7 nemest.

Mészáról 12 libertinust.

Sz.-Mihályfalváról 20 libertinust, 1 jobbágyost, 2 cigányt.

Együtt: 88 nemes, 235 polgár, 70 libertinus, 122 kereskedő stb. 15 jobbágy, 3 cigány.

VIII.) Az unitáriusokra nézve különös fontossággal bíró két mozzanatot emelek itt ki. Egyik a Szent-Demeter anyaegyházban, Csöbön és Ravában áttért unitáriusok kérése 1778. jul. 13-án ²⁾, melyben a 3000 forintból megjutalmaztatásukat kérik. Névszerint voltak ezek: Rózsa Mihály, áttért 1769. Veres István szintén akkor; Veres Anna 1774. Balázs Judith 1766. Sófalvi Kata és Vajda Borbála 1769 Basa János és Molnár Sára 1771. Vajda Mária 1770. Tsopa István, Szabó Judith, Molnár Dávid 1772. Bendész Judith 1774. Nagy Erzsébeth 1775. Nagy Mihály és Vas József 1776. Vas István, Vas Sámuel, Bankos Mihály 1777. Göbör Miklós, István és ifjabb Gergely 1775. Jakab Mária 1769. = 23

Csöbiek: Birton Gergely 1752. Szász Erzsébet 1767. Gedő Kata 1770. Gedő György 1778. Macskó Éva 1765. = 5

¹⁾ Helyes-é e szó vagy el van torzítva? a hivatalos leiratból nem volt megállapítható. Közli.

²⁾ Látható 892. 1778. f. k. sz. alatt.

Ravaiak: Nagy Zsuzsánna 1773. Nagy Judith 1770. Szúji György 1766. Kecskés Anna 1766. Tordai Judith 1765. Kozma István 1777. Hegedüs Kata 1778. = ?

Másik fontos tény a véczkei r. katolikus plébánus, Keserü Ferencz buzgólkodásának feltűnő eredménye. Ő ugyanis 1760. megtértette — ugymond — magyar-zsákodi Szép János jobbágy Áriánust, 1774. Ignác Máriát, 1776. Urbán Mártont 9 gyermekével; 1777. Székel-Szálláson lakó Csejdi Istvánt feleségével, 4 gyermekével, 1762. véczkei Szász István jobbágyot feleségével, 5 gyermekével, Csejdi Györgyöt feleségével 3 gyermekével; 1742. csöbi Birton Máté nejét; 1731. magyar-zsákodi Szél Andrást, Szél Pál és Pap Zsuzsánna fiát; 1776. Gergely Annát, Pipei István leányát, 1 leányával és 3 fiával; 1752. Tordai Annát; 1758-ban Kidei István véczkei zsellért feleségével együtt, Kedei Jánost 1 fiával; 1772. székel-szállási Molnár Istvánt feleségével és 3 gyermekével 1778. Molnár Péter jobbágyot, Balázs Annát, Lakó Mihály feleségét — valamennyi szegénység, nyomor és a sok gyermek miatt tért át.

Végre megismertetik a kor és térítés valódi mivoltát különösen az 1778—79—80-ban. átállók kétféle hivatalos kimutatásának adatai, a.) arról, kik, mily sorsukat térifettek át? b.) Térítési célra, melyik pap, mekkora összeget kapott? melyeket egész kiterjedésökben közlök. 1)

a.) Ki jelentette fel az átállást?

kiket je- minő polgári ál- mi okból állottak át?)
lentett? lásuk voltak?
polgár? nemes? nemtelen?

I. Politikai testületek.

Közép-Szolnokmegyei Continua

Tábla	7	3	7
Krasznamegyei	—	3	20
Kővárvidéki	—	1	—
Fogarasvidéki	—	2	15
Ugyanaz.	—	3	7
Udvarhelyszéki.	—	10	5
Csikszéki	—	2	1
Beszterczei tanács	4	4	5
Szászvárosi	—	1	17
V. Hunyadi Tanács	—	—	1

II. Róm. kath. papok és ad- ministratorok.

Tiszt. Szabó Ágost küküllővári

káplán ur	—	2	18
„ Karácson János, ebesfalvi esperes—	—	—	2
„ Patrubán Antal gy.-szt.-miklósi	—	—	1
pap	—	—	1
„ Kis Verancz segesvári admi- nistrator	—	1	82

1) Látható 856. 1779. főkorm. sz. alatt.

2) E rovat betöltetlen volt.

a.) Ki jelentette fel az átállást?	kiket je-	minő polgári ál-	mi okból állottak át?
	lentett?	lásnak voltak?	
	polgár?	nemes?	nem-nemes?
LA szentpáli pap	—	—	1
Tiszt. Kémenes István <u>szókefalvi</u> pap	—	16	73 köztük 6 cigányt.
„ Székely Pál, <u>abosfalvi</u> pap	—	7	11 köztük 2 cigányt.
„ Zöld Péter, <u>medgyesi</u> pap	—	—	10
„ Gál Simon, <u>kiskapusi</u> pap	—	2	3
„ Korbuly Kristof, <u>ebesfalvi</u> pap	—	2	23
• „ Török Ferencz, <u>udvarhelyi</u> adm.	—	3	7
„ Tamási Ábel, <u>parajdi</u> .	—	—	1
„ Bodó Gergely <u>sz.-udvarhelyi</u> adminisztrator	—	—	1
„ Vitalis Ilyés, <u>sz.-demeteri</u> pap	—	10	22
„ Balitzo Ferencz, <u>atyhai</u> pap	—	—	8
„ Keserü Ferencz, <u>véczei</u> pap	—	—	54 (zsellér, jobbágy, felsza- badult.)
„ Lakatos Ferencz, <u>bözödjfalvi</u> pap	—	5	12
„ Biró János, <u>pálfalvi</u> pap	—	—	1
„ Gáspár Antal, <u>szentléleki</u>	—	1	6
„ Székely József, <u>karácsonfalvi</u> pap	—	1	31
„ Lakos János, <u>máréfalvi</u> pap	—	1	—
„ Péterfi Mihály, <u>sz.-kereszturi</u> pap	—	3	5
„ Gáll József, <u>szász-zsombori</u> adminisztrator	—	—	19
„ Fancsali Mózes, <u>lövetei</u> pap	—	6	—
„ Biró Pál, <u>zetelaki</u> pap	—	—	2
„ Jancsó Pál, <u>korondi</u>	—	2	22
„ Stuber György, <u>szerdahelyi</u> pap	—	4	12 libertinus
„ Bálintfi Bruno, <u>v.-hunyadi</u> adminisztrator	—	2	20 libertinus
„ Pater Falier Xav. Ferencz, <u>kőhalmi</u> pap	1	—	11
„ Lehman József, <u>szebeni</u> adm.	2	2	112
„ Lázár Gratián, <u>kantai</u> administ.	2	4	15 9 katona, 1 cigány. 6 özvegy.
„ László István, <u>baróti</u> pap	—	—	8 katona.
„ Gál Antal, <u>miklósvári</u> pap	—	—	21
„ 1) Innocentius	—	—	5
„ Szegedi György, <u>m.-vásárhelyi</u> adminisztrator	22	3	12
„ Dobay Mihály, <u>sz.-súlyomi</u> pap	—	—	6 1 cigány.
„ Ábrahám Fulgentius, <u>náznán-</u> <u>falvi</u> adminisztrator	—	1	6
„ Pálfi József, <u>ernyei</u> pap	—	1	6
„ Pap Ferencz, <u>szováti</u> pap	—	1	3
„ Kovács József, <u>szenthárom-</u> <u>sági</u> pap	—	2	45
„ Sánta Ferencz, <u>hodosi</u> admin.	—	3	1

1) Vezetékneve olvashatlan.

a) Ki jelentette fel az átállást?	kiket je- lentett? polgár?	minő polgári ál- lásuk voltak? nemes? nem-nemes?	mi okból állottak át?
Tiszt. Biró Márton, káli pap	—	1	3
„ Biró Márton, mező sámsondi pap	—	4	16
„ Bernád Mihály, várfalvi pap	—	23	12 libertinus, 6 cigány.
„ Mihály János, felvinczi pap	—	3	19 libertinus.
„ Bogács Ferencz, abrudbányai pap	9	1	5 1 libertinus.
„ Vinkler Pál, verespataki pap	1	1	9 libertinus.
„ Mertz Rafael, offenbányai adm.	—	—	3
„ László Sebestyén, tövisi adm.	—	4	7
„ Kozma Ireneus, n.-enyedi adm.	1	1	6 1 cigány.
„ Lutzeg György, vizaknai pap	—	—	8
„ Metz Czelestin, boitzai adm.	—	—	14
„ Förster Anselmus, topliczai administrator	—	—	13
„ Gaspari Adalbert, nagy-ági adm.	1	—	—
„ Daics Péter, csertesi adm.	—	—	9
„ Nagy József, zalathnai pap	—	—	3
„ Mártonfi Ádám, szárazpataki pap	—	1	5
„ Erős Mihály, szentkatalonai pap	—	—	2 2 katona.
„ Ferenczi József, imecsfalvi pap	—	—	6
„ Csáki János s. sz.-iványi pap	—	2	25 4 katona.
„ Török Adel, türkösi pap	—	—	76 3 libertinus.
„ Csoboth Miklós, futásfavi pap	—	6	7
„ Kapniki pap	—	1	10
„ Szacsvay András, katonai pap	—	—	3 1 libertinus.
„ Kolosi pap	—	—	8 libertinus.
„ Mocsi pap	—	—	1
összesen :	50	162 1030	85 libertinus, 6 özvegy, 23 katona, 17 cigány.

Együtt az elmúlt három év alatt a hivatalos és segélyezett áttértek száma : 1373 lélek.

b. A káptalan 1780. május 22-én¹⁾ kelt felterjesztése és ki-mutatása szerint ezen 3 évi áttérteknek az illető papok utján a kö-vetkező összegek fizetettek ki:

	r. frt.		r. frt.
1. A küküllővári papság ki- osztott	63	6. Egrestői	135
2. Ebesfalvi	93	7. Abosfalvi	69
3. Gyergyó-szent-miklósi	6	8. Medgyesi	27
4. Segesvári	246	9. Kis-kapusi	78
5. Szőkefalvi	192	10. Zilahi	57
		11. Somlyói	78

¹⁾ Látható 337—1781. fk. sz. alatt.

	r. frt.		r. frt.
12. Fogarasi	93	46. Sz.-háromsági	330
13. Nagy-Somkuti	3	47. Hódosi	24
14. Udvarhelyi	114	48. Kááli	15
15. Parajdi	3	49. Sámsondi	60
16. Sz.-királyi	3	50. Várfalvi	171
17. Sz.-demeteri	213	51. Félvinczi	75
18. Atyhai	24	52. Abrudbányai	54
19. Véczei	147	53. Verespataki	33
20. Bözöd-ujfalvi	66	54. Offenbányai	9
21. Pálfalvi	3	55. Tövisi	24
22. Sz.-léleki	24	56. N.-enyedi	33
23. H.-karácsonfalvi	99	57. Vizaknai	6
24. Máréfalvi	3	58. Boitzai	3
25. Székely-kereszturi	24	59. Topliczai	18
26. Lövetei	21	60. Nagygághi	3
27. Zetelaki	6	61. Cserteszi	12
28. Korondi	78	62. Zalathnai	3
29. Szász-zsombori	57	63. Szárazpataki	21
30. Cs.-szent-királyi	39	— Szentkatolnai	—
31. Szerdahelyi	84	64. Imecsfalvi	18
32. V.-hunyadi	63	65. S.-szentiványi	93
33. Besztercezi	30	66. Türkösi	231
34. Szászvárosi	54	67. Futásfalvi	18
35. Kóhalmi	33	68. Bálványos-váraljai	18
36. Szebeni	279	69. Kapnyiki	27
37. Kantai	186	70. Kolosi	21
38. Baróthi	24	71. Katonai	9
39. Miklósvári	66	72. Mócsi	6
40. T.-szent-györgyi	12	73. <u>Kolozsvári</u>	633
41. M.-vásárhelyi papság ki- osztott	141	74. <u>Thordai</u>	450
42. Szászrégeni	18	75. <u>Brassai</u>	351
43. Názánfalvi	6	76. <u>Singfalvi</u>	261
44. Nagy-ernyei	24	77. Alvinczi	117
45. Szovátai	3	78. Jegenyei	63
		79. Szász-fenesi	81

összeszeg: 6384

A II. szám alatt megjelölt unitárius ekleziákon kívül kemény ostromnak voltak kitéve a IV. VII. VIII. szám alatti bizonyítása szerint a korondi, sepsi-szentiványi, véczei, szent-háromsági, bözöd-ujfalvi, homoród-karácsonfalvi, nagy-ernyei, mézskői, alsó-járai, stb. ekleziák, hol az unitáriusok lassanként anynyira megfogytak, hogy számuk a r. katolikusokénál kisebbre szállván: tekintet nélkül arra, hogy leginkább eladósodottak, nyomorékok, szegények, parasztok és aggok, szóval jobbadán buktak és műveletlenek tömegéből telt ki a többség, s hiába vetették ellene az unitáriusok részéről az özszeirő biztosok előtt, hogy ily kérdésekben a szavazatokat nem megszámlálni, de meglátolni kell.

Bethlen Gábor azon törvényének, hogy a templomok a többséget illetik, kiméletlen végrehajtása a legfensőbb körökben kimondatott, az unitariusok szüntelenül ostromolva, fenyegelve, üldözve, megtörve, azon országban, melynek többsége egykor hosszu ideig az ő hitvallásukat követte, alig tudtak fenmaradni, elanynyira elgyöngittettek, hogy II. József türelmi parancsa után is évtizedek teltek el, míg sok helyütt ismét némi új erőt gyűjtve, templomot és iskolát építhettek és így őket védképen kiirtani nem lehetett.

Az I—VII. számú hivatalos kimutatások adatai világosan mutatják azt is, hogy a térítés az 1601—2., 1709., 1713., 1728—1731., 1744. évi titkos tervek, s legfelsőbb helyre tett hivatalos felterjesztések és tanácsok értelmében ¹⁾ maga a fejedelemszszony és legfelsőbb kormánya kezdeményezte, a kir. főkormányzók, r. kath. egyházügyi bizottság, a hazai politikai és egyházi hatóságok közvetítésével rendszeresen vitték, s csak így sikerült, hogy lassanként az ország minden pontján, mind a három nem-katholikus hitfelekezet, sőt a görög keletiek közt is szemmel látható hódítást tettek; de azt is mutatják, hogy az áttérők nagy tömege a kevésbé művelt nép közül való volt, a művelt osztályt csak anyagi érdekek vitték rá. Jellemzőleg igazolják ezt főleg a VIII. sz. alatti áttért tisztviselőkről közölt adatok.

Mikor már a térítés 4—5 évtizeden át nyilván és titokban, magánlag vagy hivatalosan folytattatott s a r. katolikusok száma a többi hitfelekezetek létszámát elérte, itt-ott tul is haladta, elkezdődött az egész országban ismét hivatalosan, a kir. főkormányzók, megyék és városok hatóságai, a törvényszékek és katonaság által a templomok, papi lakok és külső-belső unitárius és más egyházi birtokok, iskolák, harangok, stb. előbb szépen, önkéntes átadást kérőleg, azután politikai úton kényszerítőleg, majd katonai karhatalommal való erőszakos elvétele, — a miről, ha élet lesz és kedv, tán más alkalommal írok.

J a k a b E l e k.

LXVI.

A sinfalvi templom elfoglalása 1772. november 30-án. *)

A Sinfalvi templom elfoglalására vonatkozólag e folyóirat idei első számában egy magyarnyelvű okmányt közöltünk, most abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a teljes szövegü, eredeti okmányt is közreadhatjuk:

Excellentissime Domine Domine S. R. I. Comes Gubernator Regie Excelsum item Regium Gubernium!

Miserabilem Sortem nostram tristemque casum, qua recenter nobis evenit, coram gratioso Excelsi Regii Gubernii Conspectu dolo-

¹⁾ Ezen titkos terveket már korábban Virasztásaim czim alatt közölttem, részint most vannak közlés végett a szerkesztőséghez beküldve. J. E.

*) Copia Repraesentationis intuitu Templi Sinfalviensis die 17-ma decembris 1771 Excelso Gubernio Regio submissae.